Сшиток 52

Ціна 15ц. 10 за $1.25

ДО НАБУТЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ

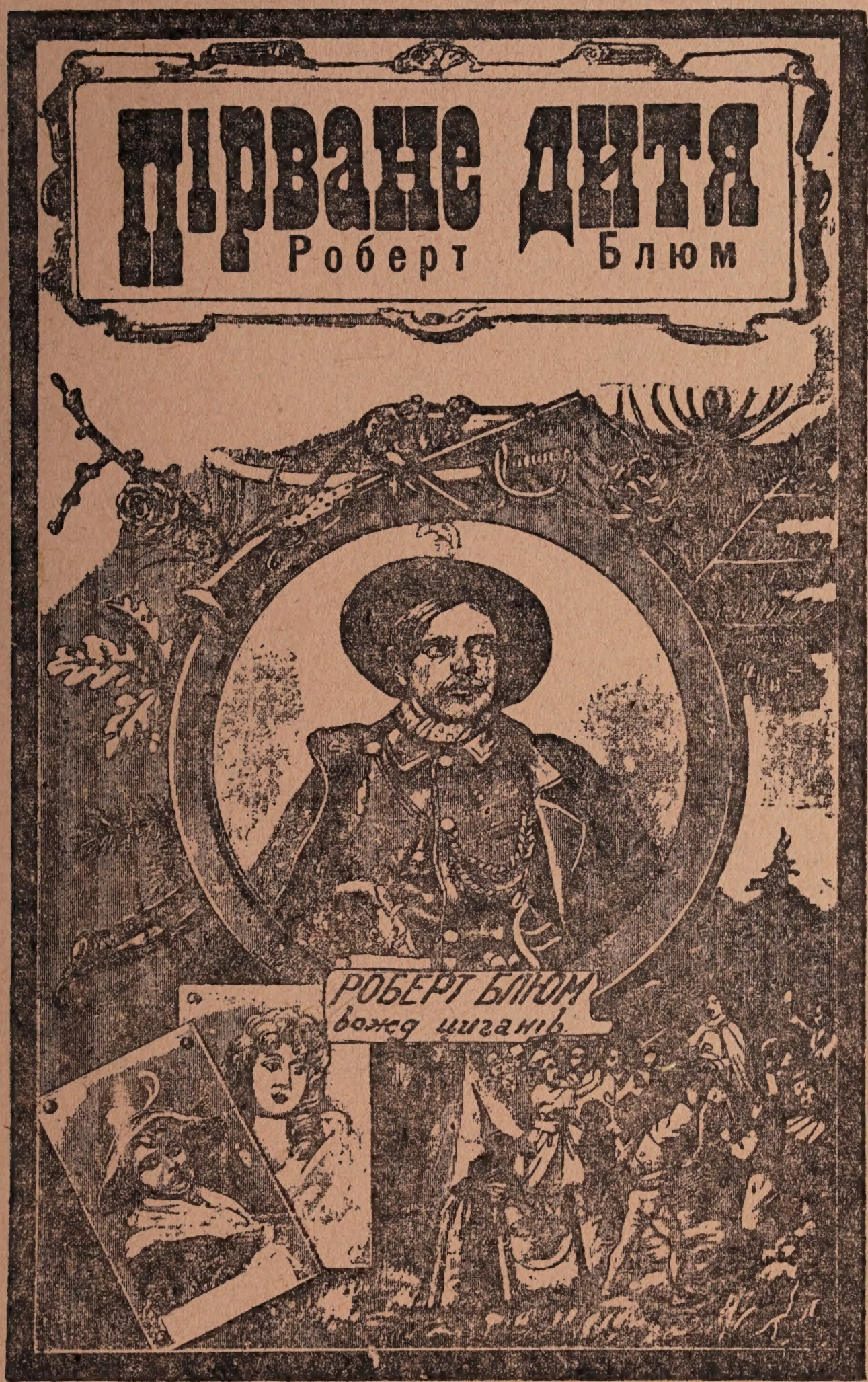

— Так се дочка Ґертруди?..... Дійсно, як вона подібна до неї!

РОЗДІЛ CLII.

ПРОЯСНЮЄТЬ СЯ.

Від того страшного для Едити дня минуло вже кілька тижнів. Тяжкі то були часи особливо для Лукії, що вся прямо віддала ся на услуги своїй сестрі та їй в першій мірі Едита могла завдячувати, що скоро їй покрасшало.

А в тім тяжкім положеню великою підпорою для Лукії був барон Редерн.

Нарешті підняла ся Едита із ліжка та хоч ще слаба й бліда — спочала на килимови.

Лукія дивилась на неї із певним несупокоєм. Едита бо тепер дуже змінила ся. Безпорадність і брак відваги заступили місце давної рішучости та сили волї.

Вона нарочно старалась виминати стрічу сестриних очий, що остаточно ніколи нї словечком не згадувала про той вечір.

Від хвилї, як Едита підняла ся із ліжка, барон Редерн рідше заходив, а й тодї лиш ізза порога допитувавсь про стан здоровля хорої. А коли Лукія запрошувала його, щоб зайшов у хату й побачив ся з Едитою, він все відказувавсь від того.

— Ще нї, панно Лукіє! Ще не треба турбувати її!

Минали днї.

Нарештї, а був се гарний сонїчний день, коли Едита сидячи при вікнї, по раз перший спитала про барона.

Лукія приступила близше до сестри й розповіла як щиро Редерн помагав їй в тім нещастю.

Едита нїчого на се не сказала, однак на її личку видно було велике зворушенє. І знова — зовсїм противно як Лукія сподївала ся — попала в глибоку мовчанку, від часу до часу тяжко зітхаючи.

Запав вечір. Лукія сидїла при вікнї напроти сестри, роздумуючи над тим, що то Едита тепер пічне.

Дістали листа від Лївії, яким вона звідомляла про своє критичне положенє — а було се ще перед стрічею із Гуґоном Стеттеном. В листї Лївія писала, що сама хоче десь оглянути ся за якоюсь роботою, щоб не попасти в крайну нужду.

Лукії знова не могло помістити ся в голові, як то Лївія могла забути Горста. Зажурена сим, дуже то хотїла поговорити із сестрою про Лївію, тільки не важилась перебивати Едитї, що очевидно була занята власними думками.

Нараз Едита підійшла до своєї сестри та обіймила її за руку.

— Ходи до мене, Лукіє — сказала — хочу тобі розказати про справи, які вже давно тяжать на моїй души. Правда, ти гніваєш ся на мене, що я не була отвертою супроти тебе? Послухай, а зрозумієш, що я немогла инакше поступити.

Лукія чула як сестрина рука тремтїла.

Ти Лукіє, хиба знаєш, що ненависть мачухи та нахабність Альфонса прогнали мене із батьківської хати. Батька, що і так вже тяжко терпів, я не хотїла вже більше гризти. Не маючи иншого виходу, я пішла в світ. Сама не знала яким способом зароблю на своє удержанє, тимбільше, що виросла в достатках, без журби о хлїб. — Знаю про се, що мачуха опісля старала ся всїми способами роз'ярити батькове негодованє супроти мене, розказуючи йому ріжні байки про мене, між иншими, що я втїкла із якимсь молодим чоловіком... Прямо думати про се не хочу, бо самий спогад того тяжко мене болить та роз'ярує ненависть до тої негідниці.

Сама-самісїнька я знайшла ся серед широкого світа. Думала використати своє знанє мов й хотїла подавати лекції. Пуста надія, не було кого вчити.

Коли голод почав менї докучати, рішилась я вхопити ся хочби якої роботи, щоб лиш не вертати до мачухи. І ся надія завела — нїхто не хотїв приймити мене до роботи, всї вважали мене малосильною.

В часї тої найбільшої нужди стрінула я старшого вже чоловіка, що змилосердив ся надімною — видно зміркував скільки то горя і нужди я зазнала. Не знаю, чи се лагідний його погляд, чи щира, сердечна мова так подїлали

на мене — досить, що я розповіла йому про свою нещасну долю. Він вислухав мене уважно, відтак взяв до своєї бідної хатини й там нагодував мене.

— Тяжко буде — сказав в задумі — знайти яке місце для вас. Але ще далеко тяжче дівчині самій перебити ся чесно через той світ. Ви ще не знаєте покус сього світа, — повірте, я прямо бою ся вас самих оставляти. Послухайте мене. Маю думку, хоч виглядає вельми очайдушною, але здаєть ся, вдасть ся її щасливо здійснити, потреба лиш буде великих з'усиль та зелізної волї!

На мої проханя, старець розповів менї, що колись, ще за молоду, належав до циркової трупи та як артист в їздї конем був широко знаний скрізь по світї.

— Коли я вас вперве побачив — говорив — сейчас прийшло менї на думку: ся має в собі талан правдивої артистки, а коли ви ще менї сказали, що зручно їздите конем, то — щоб ви на се сказали, колиб я вас ще дальше під'учував в тій штуцї, та опісля, як артистка, ви попробувалиб щастя в цирку?

Я безрадно дивила ся на нього.

— Як артистка? — спитала його счудувана.

Старець притакнув головою й відповів:

— А колиб ви ще, панї, перебрали ся в мужеський стрій?... Не дивіть ся на мене так жахливо. Се буде найкрасший вихід, бо не знаєте на яку то небезпеку наражуєть ся серед широкого світа молода, самітна дївчина. Не вдасть ся вам так легко позбути нужди, а може і — неслави! Гіркі се слова, але, на жаль, правдиві. Пізнїйше колись пізнаєте, що я правду казав. Так подумайте над моїм предложенєм, а коли стане у вас відваги та сили волї — я дуже радо стану вам до помочі.

Едита замовкла на хвилю, та гірко заридала, а Лукія похилила ся над нею та щиренько стиснула її руку.

— Бідна моя Едито! Тепер розумію твоє страшне положенє.

— Нї, Лукіє — тяжко тобі се піймити. Тодї я рішучо заявила, що не позбуду ся своєї жіночої гідности, та не переберу ся в мужеський стрій, щоб в такому перебраню виступати в їздї на кони.

Старець попращав мене зі смутком. Через кілька тижнїв я борола ся із недолею, аж остаточно так знемогла

що прямо вже ніг тягати не була в силї. Тодї то крайна розпука загнала мене знова до того старця.

— Зробіть зі мною, що самі хочете — просила я старця. — На все вже пристаю, коби лиш чести не стеряти.

Він старав ся потїшити мене.

Коли після якогось часу я прийшла до здоровля та до сил, почала ся наука. Добродушний старець, із власних незначних ощадностий, купив менї коня й не жалїв труду, щоб мене як мож найкраще вивчити в їздї на кони. Йому тільки завдячую се, що живу ще, та чесною остала аж дотепер.

Після кількатижневої науки ми переїхали до більшого міста, де саме остановив ся був цирк, в якому мій добродїй колись давнїйше самий працював. Його горяче прохане й мала проба рішили про мою долю — мене приймили до роботи.

Вайтленд — так звав ся старець — остав ще зі мною через якийсь час, а пращаючись просив, щоб я приймила його назвиско хочби лиш із тої причини, що се імя серед артистичного світа має вже свою вироблену славу. Я, зі своєї сторони, старала ся відвдячити йому після своїх сил і кождого місяця посилала йому половину своєї платнї. Народ мене любив і в короткому часї моя слава була широко знана а нїхто навіть не догадував ся, хто то криєть ся під назвиском Вайтленда. Але мій добродїй не довго тїшив ся моєю славою.

Після не цїлих двох лїт, я одержала одного дня телеґраму, що він заслаб та мав сильний виплив крови. Я живо поспішила до його ліжка. Прибула ще на час, щоб із ним перебути послїднї його хвилї і замкнути йому повіки. Перед смертю поблагословив мене і помер в переконаню, що витреваю в чеснїй працї.

О, Лукіє! Тяжке було моє рішене й боротьба із невигодами житя. Але найтяжші хвилї я пережила доперва тодї, коли ми знова получили ся й обі зажили вкупі.

Коли приходила пора, що обовязок покликував мене до роботи, не раз читала я в твоїх очах якусь нехіть а то й гнїв за се, що я дещо скривала перед тобою. А найгірше болїло мене се, що ти могла підозрівати мене, що я щось нечесного...

— Едито — о, мій Боже — не кажи того! — із сльозами в очах просила Лукія. — Я хоч нераз була вже прямо в розпуці, то однак якийсь внутрішній голос все мене потішав: Довіряй їй — вона на зле не поважить ся!

Сими словами зворушена Едита, сердечно стиснула сестру, а після того так дальше говорила:

— Повір мені — я вже не один раз думала скинути із лиця маску, особливо від часу, коли мене тут барон Редерн пізнав та від коли я вичитала в його очах, що він зрозумів моє положенє.

Тяжко приходилось мені бороти ся з собою. Я хотіла оставити своє місце, але тоді жура мене мучила, що станеть ся із нами!... І се було причиною, що я видержала в праці, щоб не допустити нужди до нас...

Спинилась на хвилю.

— Так — тяжкі хвилї я пережила. А тепер ся частка мойого житя вже скінчила ся. Вайтленд не жиє — Едита Герварт не може бути цирковим артистом!...

Наступила тишина. Обі сестри мовчки стиснули ся сердечно.

Нараз Лукія попала в тяжке ридане.

— О, як мені тепер добре, що ти так отверто признала ся до всього. Не знаєш, як тяжко я терпіла... Не побивай ся, Едито! Господь Бог, що нам дотепер помагав, і надальше нас не оставить. Не згинемо із голоду, а чесно переможемо всї перешкоди!

Ммого ще других подробиць Едита розповіла сестрі, прямо, нічого не скриваючи перед нею. Розповіла також про той вечір, коли то увійшла в клїтку помежи дикі звірята.

— Бідна мис Нелі не дізнала ся, що я грала подвійну роль. Своє житє посвятила задля мене і се поєднало мене із нею, бо від того вечера, коли хотіла Єлену Спінелї дати на поталу диким звірятам, я зненавиділа її цїлим серцем. Тепер вона не жиє — нехай же в мирі спочиває!

Едита знова замовкла й задумала ся. Щоб вирвати її із того забутя Лукія почала говорити про будуччину...

Хтось постукав у двері.

Лукія втворила а побачивши барона Редерна аж крикнула із радости. Едита також підняла ся й підійшла до дверий.

— Заходіть, пане бароне, прошу — промовила тремтячим голосом. — Остаточно можу вам подякувати за ваше добре серце та опіку!

Лукія вибігла по світло. Коли по хвилї вернула в кімнату, побачила сльози в очах сестри, а барона Редерна як саме похилив ся, щоб її в руку поцілувати.

Не много говорили. Редерн глядів на Едиту, як на божество яке. Як вона дуже змінила ся! Була тепер зовсім иншою — так дивно нагло, начеб то через одну тільки нічку — почула, що вона когось кохає — свою гідність жіночу нараз відкрила.

Лукія вийшла. Редерн живо вхопив руку Едити й сказав:

— Едито — чи можу кождого дня приходити? Чи можу радіти враз із тобою та й смуток твій поділяти?

Едита мовчала.

Едито, чому не відповідаєш? — благав її Редерн. — Чи не знаєш, що здавна вже тебе кохаю, що ти менї дорозшою, чим всякі инші скарби на світї. Чи тепер — коли я свою любов тобі визнав — можу старати ся о твою взаїмну любов? Едито — чи можу мати надію, що колись бодай відплатиш менї тим самим?

Молода дївчина вишепотїла:

— Колись? Чи потреба ще на колись ждати?

Але за хвилю вираз її лиця нагло змінив ся, й вона закрила лице руками, надармо стараючись заховати сльози.

— Нї, нї! — заперечила. — Не говоріть того, пане бароне! Коли мене дїйсно шануєте — не згадуйте нїколи про свою любов. Нїколи не можу стати вашою жінкою! Се не мислиме! Ваша жінка має вам принести чисте імя, а я?... Я, в очах світа, не є чистою!

— Едито! — кликнув Редерн майже в розпуцї. — Що за думка! Не дбаю про осуд світа — в моїх очах ти чиста як сльоза! Едито, чи ради такої дрібницї хочеш нищити і своє власне і моє щастє?

Се перемогло Едиту. Не відповіла, але її погляд свідчив виразно про почуваня. Редерн із криком радости обіймив її й притулив до серця.

Дорога, кохана моя! Тепер вже тебе не лишу! Ти вже моя, Едито, а любов моя розгонить всї хмари, що над

твоїм чолом повисли. Пійдемо в світ далекий, коли того забажаєш! Поїдемо на полудень, де ніхто не знає імени Вайтленда — а там зможеш знайти вдоволенє і щастє!

Увійшла Лукія в кімнату й, побачивши їх, не могла здержати оклику радости.

Едита прямо очаділа від так наглого щастя, на яке — як їй здавало ся — вона зовсім не заслужила.

Були се дійсно хвилї раюваня. Едита й барон Редерн сиділи напроти Лукії й снували золоту основу будучого щастя.

Вже вечір западав, коли хтось постукав у двері і на порозї станув — Алфельд.

Змірив барона нерадим поглядом, відтак звернув ся до Едити і сказав придавленим голосом:

—Я-б хотів із панею поговорити на самотї.

— Можете говорити про все без страху. Сей пан — то мій суджений! — була рішуча відповідь Едити.

— Так добре! Все вже готове, щоб повести справу до кінця. Подробиць наразї я не можу виявити, коли однак панї схотять додержати своєї постанови, то прошу прийти завтра під вечір до старої лїсничівки, а там про все дізнаєте ся. Памятайте, старайте ся скористати із нагоди, коли хочете дізнати ся про смерть свойого батька, та перед судом виступити проти баронихи, в оборонї своїх прав. Прийдїть, панї, на означене місце, де вас ждати му. Бувайте здорові!

І поки ще Едита могла про що запитати, Алфельда вже не стало.

Сестри розповіли баронови Редернови про їхню умову із Алфельдом. Редерн слухав вельми цікаво оповіданя про домашні відносини Гервартів, бо нічого про се дотепер не знав. Але і він не міг зрозуміти загадочних заміток Алфельда, тому не оставало нїщо иншого, як ждати висліду стрічі в старій лїсничівцї.

Барон Редерн попращав ся із нареченою і Лукією. Після його відходу довго ще стояли обі сестри при вікнї, вдивившись у звіздяне небо. В очах мали слези, слези радости та вдяки для Всемогучого Сотворителя.

Притулившись до сестри, Лукія промовила:

— Бачиш, Едито, Бог нас не оставив! Вже хочби сьогодня кілько то ласки та щастя зіслав на нас!...

Уста Едити порушали ся ,немов то в тихій побожній молитві, якою висказували подяку Господу Богу.

РОЗДІЛ CLIII.

СОН УРАКИ.

Зовсім зрозуміле було Робертове схвильоване, коли без нїякої застанови оставив Філїппопіль, щоб в широкому світї шукати Ільони.

Вже два днї був в дорозї. За той час нїщо незвичайного не зайшло, хиба що звернуло на себе його увагу те, що де тільки показав ся, щоб дещо до їди купити, люди зі страхом придивляли ся йому й щасливими почували ся доперва тодї, коли він відійшов від них. Але, що його думки були зовсім заняті Ільоною, він мало що тим журив ся.

Думав, що коли поспішати ме, то слїдуючого вечера стане вже на місцї, де то був напад на поїзд. Звідти доперва мав намір дальше вже в певнїйшому напрямку вибрати ся.

Йшов вже майже десять годин. А що западав вечір, він рішив вишукати собі на ніч якесь пристановище.

Зійшов із дороги у бік, йдучи в напрямі до узгіря, що лежало по противній сторонї. Зробивши яких двіста ступенів, побачив у віддалї кінчини лїса і сейчас подав ся в ту сторону. Тим скорше туда прямував, бо небо затягнуло ся тяжкими хмарами і в лїсї думав шукати якої захорони.

І пощастило — знайшов там якусь запалу хатину і в нїй рішив ся ніч перебути. Поки ще однак увійшов у хатину розглянув ся кругом й прислухувавсь. А що не замітив нїчого підозрілого, пїпхнув двері й вони із лоскотом втворили ся до середини.

В ту саму хвилю із середини поніс ся грімкий крик. Блюм счудував ся. Але ще не очутив ся, коли на порозї хатини показавсь якийсь мущина. Був се циган. В одну мить запер він двері й пропав десь поміж деревами.

Се було загадкою для Роберта. Після хвилї застанови увійшов у хату. При світлї сїрника побачив, що вона порожна, а тільки в кутку було леговиско, встелене із моху та листя, на яке тепер положив ся. Хоч як був змучений, не міг заснути. Думка про Ільону а також пригода із тим циганом не дали йому спокійно заснути. Він більш як годину перекидав ся з боку на бік, аж поки втома його не перемогла і він замкнув очі.

Чи довго спав? Нараз схопив ся. Що за страшний крик? Кругом нього ніч — і знова нічим не заколочена тишина.

Звільна заспокоїв ся. Може се йому так лиш причуло ся?

І знова впав на леговище і незабаром заснув спокійним сном.

Минула ніч — нова днина настала. Сонце вийшло із поза гір, пташня весело співала.

Пробудив ся Блюм. Схопив ся. Заспав. Буде мусїв тепер добре напружити ся, коли ще сьогодня хоче станути на місцї.

На свіжому воздусї відітхнув свобідно й живо спрямував на дорогу. Нараз наче задубів. Хоч лїс вже давно скінчив ся, але при дорозї росло ще кілька дерев, а на одному із них висїло мертве тїло якогось чоловіка. В повисїльнику, якого лице було страшенно викривлене, Блюм пізнав цигана.

Блюмови було тяжко рішити ся, чи се той самий циган, що вчера так живо вирвав ся із хати, але все таки, здавало ся йому, що пізнає сї черти, а передовсїм пестрий шаль на шиї небіщика.

Вже хотїв відійти, коли нагло його погляд спинив ся на грудях висїльника. Убранє на ньому було зовсїм подерте, а грудь лиш кусником сорочки закрита.

Але звідки ся темна пляма на сорочцї?

Злегка відхилив сорочку та — сейчас відскочив. На грудях був кровавий знак, наче два на вхрест зложені

кинджалї. Із сього був певний, що чоловік сей самий на себе рук не наложив але тут було таки намірене душегубство. До того ще пригадав собі той крик серед темної ночі — видно, се той циган кричав, коли убійники кинулись на нього.

Але хто вони, сї душегуби? Чому се вчинили? А що означає той дивний знак на грудях вбитого?

Все те було загадкою для Роберта. Ще роздумував над тим, що почати — коли нараз напружив свій слух. Із віддалї почув голоси. Зпершу хотїв вийти напроти наближаючись ся й розповісти їм про се, що бачив, але що коли вони не повірять йому? Коли його самого возьмуть за убійника? Чи повірять йому, коли навіть правду скаже за чим самий шукав? А може висміють його, що доперва після кількох тижнїв по нападї здогадав ся шукати за Ільоною?...

І перший раз в житю Блюм дізнав почутя трівоги, перший раз доперва рішив ся втїкати. Не на дорогу прийшлось втїкати, але знова у лїс, живо, як мож найскорше і найдальше від того повисїльника.

Запав вечір. Самітний мандрівник блукав вже від кількох годин в горах, не знаючи навіть де знаходить ся. Колиб був йшов дорогою, бувби вже давно на місцї нападу, куди й пустив ся був, але тепер — Бог один знає, як далеко відбив ся від того місця.

Йти дальше не було потреби і Блюм почав розглядати ся за місцем на супочинок. Висше між скалами, мав надію якесь безпечнїйше місце знайти. Піднимав ся поволи в гору, бо сильно був знеможений. Поміж двома скалами, де був забезпечений від вітру, що цїлу днину так дав ся йому в знаки, приготовив собі не дуже то вигідне леговиско.

Але й сьогодня не міг заснути, все перед очима бачив того повисїльника й той червоний знак на його грудях.

Аж тут, вчасї тої тишини, із поміж скал вихопив ся трикратний крик — щось наче крик сови. Та Роберт сейчас пізнав що се оклики із людських уст а не крик птицї.

Очевидно, се був умовлений знак для других, але — що він означав?

Нараз, із протилежньої сторони, по скалї неначе перебіг світляний промінчик — за хвилю, здавало ся, також другий на долинї.

Зацікавив ся, що там діеть ся на долинї... та без шелесту посунув ся над беріг скали, положив ся на нїй та вважливо вдивив ся в провал.

Доглянув, що люди там порушають ся вперед. Коли-ж наближили ся на скрут тої челюстї, міг при світлї, смолоскипів, які вони несли із собою, розпізнати, що гурт сей складають старші і молодші мущини, однак, ізза віддалї, їхнїх лиць не був в силї розпізнати.

Колиж дорога у тому провалї звузила ся, вони звільнили хід та йшли одинцем. Нараз, на новому скрутї, Блюм доглянув щось страшного. Аж скричав, коли при світлї смолоскипів зовсїм виразно доглянув на уборах тих дивних людей, в самій серединї на грудях — два червоні, навхрест зложені кинджалї.

Але хто вони, сї люди, та що значить той дивний знак на їхнїх уборах?

Ось почали ховати ся поміж скалами перші із того відділу. Блюм рішив ся дослїдити, яка цїль їхньої виправи і легесенько, без гомону, спустив ся із скали у провал. Тамті вже відійшли були від нього на кількасот ступенїв. Блюм, рішивсь йти за ними слїд в слїд, заховуючи як лиш можливо найбільшу осторожність. Він бо розумів як сильно небезпечне його положенє.

Остаточно, в ночі не так то велика небезпека загрожувала йому, а зранку, як лиш перші промінї сонця прорвали темряву, сї люди вийшли із тої челюстї й подали ся в напрямі лїса, що троха подальше зачинав ся. Щоб його не доглянули, та щоб не стратити їх із очий, Блюм вдер ся на скалу, звідки слїдкував за їхнїми рухами. Знав, що не змилить слїду, бо земля від недавного дощу була ще вогка і мягка й добре було видно на нїй відтиски ніг.

Але дорогу до лїса переривали многі горбки. Тільки що вони вдерли ся на перший горбок і почали сходити по другій сторонї в долину, Блюм оставив своє становище й подав ся за ними. Тепер вже не бояв ся, що його доглянуть. А коли вони увійшли в лїс, Блюм був віддалений від них тільки несповна двіста ступенїв. Здержав ся однак та доперва за якої чверть години пішов дальше в лїс.

Осторожно розглядав ся кругом себе, револьвер тримаючи в руках на всяку потребу.

Тимчасом ті, що він слїдив за ними, пропали йому із очий. Він бачив лиш їхнї слїди, ведучі в глубину лїса, й за ними поступав. Аж тут — у віддалї, може яких пятьдесяти ступенїв — доглянув якусь круглаву будову. Тут же також нестало слїдів. Але Роберта се не журило. Він зрозумів положенє і всміхнув ся. Був певний, що сї люди пішли в напрямі тої хати. — На місцї, де Блюм стояв було много відтисків ніг, значить — тут вони всї гуртом стояли, а що із відси вже лиш один слїд провадив — значить, що хтось один пішов вперед, а другі вступали в його слїди. Послїдний знова старав ся затирати свої слїди, але почав се робити доперва пізнїйше, через те й відтиски остали лиш на невеличкій просторони.

Роберт приспішив хід, обійшов кругом тої хати, а тодї знова відійшов дальше та сховав ся межи деревами так, що міг добре бачити, що кругом хати дїєть ся.

Минула може година. Се довге безчинне вижиданє знудило Роберта. Він висунув ся із своєї криївки й пішов прямо до хати. Втворив двері — хата була порожна.

Счудував ся. Де-ж вони? Не міг собі того пояснити, а однак був певний, що вони попри нього не пройшли дальше, а й кругом хати не було нїякого слїду. Значить, в хатї є початок якоїсь скритої дороги, котрою вони дальше пішли.

Але як віднайти ту дорогу?

Підлога скрізь була встелена пожовклим листєм. Мишкуючи, зачепив ногою об щось і зза пояса випав йому ніж. Коли похилив ся за ножем, у певній віддалї доглянув шматок сукна. Осторожно підійшов до того місця а там побачив чотирокутну зарізь. Приглядаючись близше, посеред листя знайшов зелїзний перстень. Без надумуваня потягнув... Із трудом лиш здержав оклик здивованя. Були се спадові двері, які він лиш ненарочно відкрив. Піднявши двері, побачив також сходи, ведучі в долину.

В ту саму однак хвилю почув голоси людий, що наближали ся до сходів.

В миг ока зміркував своє положенє: вислїдив криївку тих дивних людий, значить, може тепер дальше ще

за ними слідити. Однак не повинен довше тут оставати, бо се принеслоб йому нещастє.

Осторожно замкнув двері й вийшов із хати. Скоро пігнав вперед, зовсім не прочуваючи того, що незабаром верне в те саме місце — не догадуючись того, яку вартість має се його відкритє.

Пополудне. Від 24-ох годин Блюм нічого не їв і голод йому сильно докучав. Побачивши із далеку дим, пішов в ту сторону, в надії, що там живуть які люди. А однак дорога все ще вела лїсом.

Нараз спинив ся, наче скамянїв і жахливий крик поніс ся по лїсї. На дереві висїв циган, а на його грудях видні були ті два незрозумілі знаки — два кинджалї, навхрест зложені.

Не було сумнїву, що справниками того душегубства були сї незнані люди, яких нору він тільки що вислїдив. Але що було причиною тих душегубств, і чому то цигани впали їх жертвами?

Блюм підійшов до висїльника та глянув на його лице. Знова скричав й задивившись у викривлене лице цигана, майже на місцї задубів.

— Цинґо — ради Бога — се Цинґо! Бідний ти! Хто би сподївав ся, що в так молодому віцї згинеш?..

Тепер Блюм пригадав собі ту хвилю, коли то він із Цинґом та Йоною впали на замок того негідника, молодого князя Нелїдова, та улягли перемозї його слуг й дістали ся у вязницю... А тепер тут він стрінув Цинґа!

Задумав ся.

Яким способом Цинґо сюди дістав ся? Чи може й другі Цигани тут поблизько? А може Цинґо покинув племя Араків, що його лиш із милосердя поміж себе приняло, та перейшов між других?

В надії, що коло мерця знайде дещо, що пояснилоб положенє, перешукав всї кишенї. Але се було надармо. В кишенях знайшов ледво кілька мідяків.

Рішивсь давного товариша похоронити. Забрало се йому чимало часу, поки упорав ся, відтак пустив ся в дальшу дорогу, роздумуючи над тим, чи Цинґо самий прибув в сї сторони, чи враз із цїлим племенем.

Нараз спинив ся. На дорозї заглянув три малї каменї, один на другім, а побіч них із боку один більший камінь.

Блюм знав, що се означає. Зробив його Циган і вказував другому, що йшов позаду, напрям куди йти.

Значить, тою дорогою вже попереду йшов инший циган. Може сей знак був призначений для Цинґа?

Надія оживила лице Блюма. Розглянув ся тепер уважно кругом себе і дійсно — знайшов більше подібних знаків чи то із каменів чи з галузок, а всі вказували напрям, куди Блюм намірив ся йти.

Йдучи, Блюм спинив ся на рівнині, обнищеній із дерев. Десь тут і там стояв ще самітний пеньок. Приглядаючись, побачив вирубані на них по три чертки, прямовісні а одну рівнолежну. Значить, подібний знак, вказуючий напрям.

Блюм зовсім забув і про голод. Витревало йшов вперед. Ось вже й вечір запав а він ще не вспів дійти до своєї мети, ні не знав як далеко вона від нього. Був дуже змучений а хоч вже було зовсім темно й тяжко було дорогу розпізнавати, внутрішній несупокій гнав його все дальше.

Аж остаточно знесилене перемогло, особливо, коли ще й спрага почала його мучити. Зійшов із дороги, щоб вишукати собі можливо вигідне місце на супочинок, коли се на лївому боці ліса доглянув ясне полумя вогня.

Спинив ся. Що се значить? Чи є там люди — і що вони роблять? А може се цигани? Може се племя, до якого Цинґо пристав?

Десь то пропало все знесиле. Він знав, що коли віднайшов циганів ,то вони поможуть йому шукати за Ільоною. А коли вона лиш жиє, то був певний, що таки віднайде її при їх допомозї.

Біг прямо в сторону ліса. Відчував, немов то вертав до своїх, до вітчини.

Звільнив біг доперва яких 300 ступенів перед лїсом. Все-ж таки треба було бути осторожним. Адже-ж таки ще не знав хто там є...

Наближав ся осторожно, а серце напрасно товкло ся. Поволи скрадав ся помежи деревами. Нараз спинив ся. Там — при вогни — заглянув декількох людий.

Але із противної сторони — таки зараз на узлїсю — досить далеко від вогню, заглянув високі, темні тїни, яких

не міг розпізнати. Коли підійшов до того місця, пізнав, що се вози.

— Цигани! Так — се цигани!

Його серце товкло наче той молот.

Забув про всяку розвагу. Відважно пішов вперед. Спинив ся на поляні. Розглянув ся кругом.

В ту-ж хвилю підняла ся якась людина із межи сидячих кругом вогню циганів, сказала щось до других й рушила, очевидно, в сторону возів.

Здрігнула ся — побачила Роберта? Хвилю постояла у вижиданю, відтак півголосом спитала:

— Чи се ти, Цинґо?

Тихо. Нараз воздух прорізав такий проймаючий крик що аж пташенят пробудив із сну, й вони вистрашені почали крилцями тріпотати.

— Ільона!

І Елюм кинув ся до дівчини, що в голос скричавши, відступила взад, лице руками закривши.

— Милостивий Боже! — скричала Ільона. — Роберт! —Роберт! — Урако — твій сон!...

І бліде дівча без тямки впало в Робертові обійми.

РОЗДІЛ CLIV.

ПРОГРАНА.

Через кілька днів Олекса шукав за криївкою Єлени без найменшого успіху.

Його несупокій змагав ся. Небезпека, що кождої хвилї можуть дізнати ся хто він такий, прямо здорову думку йому відбирала. Ні хвилю не спочивав у своїх здогадах і нараз прийшло йому на думку дізнати ся, куди то переїхав цирк Леопардього, бо було зовсім правдоподібним, що Єлена — не маючи ніяких средств до житя — вернула до своєї давної праці.

Не тяжко було дізнати ся про місце побуту того цирку, і він сейчас за ним подав ся. Рішивсь за всяку ціну від-

найти Єлену, вважаючи, що ціла його будучність від того залежати ме.

Коли вечером сів у поїзд, недоглянув молодого чоловіка, що в слід за ним ходив та рівно-ж із ним сів у той самий переділ поїзду.

Був се Бравер. І він також зовсім без успіху шукав за Єленою. Тепер же із ока не спускав Олексу, бо вірив, що йому найбільш залежало на сім, щоб відшукати її схоронище. Йдучи за Олексою, вірив, що йти ме за певним слідом.

Прибувши до Н. . . ., де Леонарді остановив ся із своїм цирком, Олекса подав ся до готелю. За ним в повозці поїхав також Бравер і замешкав в тому самому готелю.

Повечерявши, Олекса хотів троха передріматись, коли се постукано в двері й послугач подав йому тільки що наспілу телеґраму. Довірний княжий послугач поклику-вав Олексу, бо здоровлє старого князя вельми погіршило ся.

Олекса почав сейчас приготовляти ся до від'їзду.

Бравер зовсім не знав нічого про той наглий виїзд молодого князя. Був дуже змучений та положив ся спати, приказавши послугачеви розбудити себе вчасним ранком.

Тимчасом Олекса повернув найблизшим поїздом до старого князя.

В палаті панував великий переполох, бо хорий нагло дуже то занепав на здоровлю.

Коли Олекса увійшов в кімнату хорого, князь спав. Побіч ліжка вижидав лікар, що, на питанє Олекси, чи стан здоровля старця є небезпечний, відповів:

— Ніщо певного не можу сказати — князь може нагло скінчити, або, також можливе, хороба може ще довго потрівати, поки зможе знищити його орґанізм.

Коли лікар відійшов, Олекса самий остав в кімнаті із хорим. Страшні думки його обсіли. Зовсім був свідомий тої небезпеки, яка йому загрожувала. Наколи хороба князя продовжить ся, легко може дійти до того, що відкриють, хто він такий — а тоді нема вже для нього поратунку.

— Ні, ні! Так не може бути! Коли-ж князь умре, то він є правним його наслідником. Тоді зможе все попродати та в самий час із очий пропасти.

Ся думка його цілого поглинула. Князь мусить умерти! — рішив.

Пригадав собі, що колись давнійше чув про средство, що спричиняє наглу смерть, а не оставляє по собі ніяких наслідків.

Після довшої надуми пригадав собі імя і місце замешканя того, що про се средство йому згадував. Другої днини рішив, відшукати того чоловіка, що мешкав у місточку кілька годин дороги віддаленім.

І виїхав, а се мусів тимбільше так зробити, бо стан здоровля старого князя таки поліпшив ся.

Грішми чоловік всього добуде!... Більшою сумкою гроший Олекса зміг заспокоїти докори сумліня того чоловіка, та вже після півгодинного вижиданя дістав то вбійче средство. Чоловік той при відході ще наказував Олексу, щоб лиш кілька крапель того плину впустив у напій, щоб смерть не наступила за скоро та сим не викликала підозріня.

Олекса ликував. Коли се вдасть ся йому і князь сконає — він виграв.

Слідуючої днини, коли послугача не було в кімнаті, вдало ся йому вляти кілька крапель небезпечної отруї в напій князеви.

Так із надією глядів тепер в будучність.

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

Подібно як Бравер, так і Аста також слідила за рухами Олекси. Маючи в руках потрібні папері рішила погубити Окесу, поки він ще діпне своєї цїли.

Вдало ся їй перекупити послугача в домі князя і від нього одержувала потрібні вістки.

В сей спосіб також дізнала ся, що княжа дочка пропала без сліду та Олекса самий доглядає хорого.

Вона підозрівала, що й се, що Єлена десь пропала, було справкою Олекси та що він тепер все, що лиш зможе, робити ме, щоб лиш якнайскорше стати паном княжого майна. А що Олекса міг доглянути, що пропали деякі папері, то-ж, без сумніву, скорше буде стремів до осягненя своєї цїли.

Коли-ж ще почула, що здоровлє князя погіршило ся, Аста пішла на поліцію і зложила зізнаня так дуже об-

тяжаючі облудного князя, що видано приказ, щоб сейчас арештувати Олексу.

Аста порадила, задля більшої безпеки, обсадити поліцією не лиш дім хорого, але також і дім облудного князя, бо годі було предвидіти, коли Олекса буде при ліжку хорого.

Поступили після її вказівок і окружили, особливо палату молодого князя, в такий спосіб, що він ніяк не міг би звідтам втікнути.

Згодили ся також на се, щоб Аста в товаристві одного урядника увійшла в хату старого князя.

Коли Аста з урядником увійшла в палату, була вельми схвильована. Але думка про пімсту додавала їй відваги. Тепер вона ненавиділа Олексу остільки, оскілько колись його кохала, а навіть більше. Він же її зрадив та в підступний спосіб хотів житя позбавити!..

Поліційний урядник віддав послугачеви карточку із своїм іменем й зажадав передати князеви Ерикови Нелідову.

Поглянувши на карточку Олекса здрігнув ся. Мимохіть прийшло йому на думку, щоб поперед розпитати чого урядник бажає. Але, що послугач попереду вже впевнив урядника ,що Ерик є присутний, не оставало нїщо иншого, як самому перейти у салю принять, куди вже послугач завів обоїх прибувших.

Спинив ся на порозї, счудуваний, коли в товаристві урядника побачив старшу, сїточкою закриту, паню.

В ту хвилю, коли Олекса підійшов до них, Аста здерла сїточку та відважно глянула зрадникови прямо в очі.

Побачивши блїде Астине лице, Олекса жахнув ся, скричав і подав ся взад.

— Милостивий Боже! — заревів, наче ранена звірюка.

Не стало йому віддиху — спер ся об стіл. Нї рушити ся не міг із місця.

— Любий Лесику! — із насмішкою почала Аста. — Чи се не гарна несподіванка для тебе? Ти думав, що мене нема вже між живими, що ти вже зовсїм позбув ся тягару, та без перешкод зможеш довершити свої злочинні наміри! Та, доля инакше повела. Тепер тебе жде належна кара за твої підлі злочини!

За той час Олекса здобув хоч вчасти рівновагу.
— Що се значить? — кликнув, зубами скрегочучи. — Що за комедія? Чи маю покликати слуг, щоб викинули нахабів?!

Аста засміяла ся і звертаючись до урядника, що стояв при дверех, сказала:

— Бачите — він ще має відвагу обиджати ся, хоч самий вираз лиця вже його зрадив. Пане, комісаре, зробіть, як вам обовязок наказує!

Аста була відвернена задом до Олекси. Комісар держав руку в кишені, де мав револьвер — мусів бути приготований на всяку можливість.

Тепер же, ні троха не сумнівав ся в те, що Олекса таки мав Асту на свойому сумлїню — жах, який відбив ся на його лици, був найкращим доказом вини.

Комісар сягнув у бічну кишеню по ланцюшки. Поміж ним, а Олексою стояла Аста.

Олекса слїдив за кождим рухом уряника, розуміючи, що лиш скоре використане нагоди зможе його вратувати.

Нараз Аста почула якийсь шелест — відвернула ся. Знагла Олекса підбіг до дверий. Сама не розуміючи того, що робить, Аста кинула ся за ним на вздогін.

Скорше, чим вона, комісар зміркував намір Олекси. Живо витягнув револьвер і спрямив в сторону втїкаючого — та на Астине щасте не стрілив, а то певно куля булаб її саму поцїлила.

— Живо — поки ще не втїк! — скричала Аста хрипливим голосом.

Аста й комісар кинули ся на вздогін. В Астиних очах блистїла безгранична ненависть, а лице урядника страшенно збіліло. Аста тільки хотїла заспокоїти почуте своєї ненависти, для комісаря се було знова великим занедбанем обовязку. Мав в руках злочинця а своєю непорадністю дав йому нагоду втїкнути.

На порозї одної з кімнат появив ся Даниїл, довірний слуга старого князя. Счудуваний приглядав ся незнакомим і саме хотїв спитати, що вони за одні та за чим тут глядять, коли комісар скоро відтрутив його на бік, а також і Аста живо побіч нього пройшла. Та в сусїдній кімнатї також не було Олекси! Але там — за тою темною, шовковою занавісою . . .

Комісар підійшов до того місця. Старий Даниїл підбіг до нього, щоб здержати, та він таки відхилив заслону.

Тут лежав в півсні старий князь; коли увійшли люди, він пробудив ся. Вдивив ся в комісаря, що стояв побіч його ліжка, та по хвилї відступив і заслона знова закрила його.

— Що стало ся — ради Бога — скажіть чого шукаєте? — допитував старий Даниїл, що тепер заглянув значок на убраню комісаря.

Сей кількома словами розказав яка причина його присутности та, поки ще старий слуга зрозумів гаразд, він вже пігнав із Астою.

Сходами збігли в долину.

В брамі стояло двох других урядників.

— Чи сходив хто в долину?

— Ніхто, пане комісаре!

— Добре! Стережіть тут, Гофере! Він виховзнувсь нам із рук, але хиба ще є в палаті. Ґренцель — ви позамикайте всї двері, що ведуть на вулицю та в садок. Нікого із хати не випустіть!

І почали перешукувати в палаті. Заглянули в кождий куток під особистим наглядом комісаря — але все надармо.. Олекса пропав без слїду.

РОЗДІЛ CLV.

СПОКІЙ ТА ВДОВОЛЕНЄ.

Щоб дізнати ся, що стало ся із графом Солмсберґом, Гільмер довше задержав ся в Триєсті, як думав бути. Та не вдало ся вже зловити драбів.

Почав приготовляти ся в дорогу, бажаючи як найскорше причинити ся до увільнена чоловіка, що безвинно мусів так тяжко покутувати.

Аж ось прибув до міста, що лежало найблизше Бурґдорфу і сейчас зайшов до суду, щоб там розвідати про Раймунда Стеттена. Тут дізнав ся про все, що в міжчасї зайшло, та що також, завдяки зізнаням Гуґона Стеттена, справа Лївії взяла зовсїм инший оборот.

Зразу Гільмер був невдоволений із того, що се не він допоміг Стеттенови в увільненю. Але вскорі зрадів, що справа так змінила ся і спитав того самого урядника, що уділив йому сих відомостий, про адресу Стеттена.

Вернув у готель і там розповів Дорі про все. Але самий не міг зазнати супокою. Хоч Стеттен вже є на волї, то він все ще таки вірить в свою провину, тому рішив заспокоїти його сумлїнє. В полудне слїдуючої днини з Дорою поїхав до Бурґдорфу.

Підчас подорожі, Алберт Гільмер був вельми схвильований, а сей стан змагав ся із кождою хвилею, як наближав ся до цїли своєї подорожі. Живо перед очима станула йому вся минувшість, і так вдумав ся в ті спогади, що майже забув про те, що Дора при ньому.

Вечером здержались на місци.

На подвірю спитали парубка про пана Стеттена. Парубок повів їх.

Гільмер розглядав ся по майданї. Яке страшне знищенє! Бачив скілько то лиха вогонь наробив, бо робітники ще були заняті розсуванєм та вивоженєм грузовиня.

Прибувші перейшли в маленьку бічну хатину, де Раймунд фон Стеттен та Лївія замешкали, поки не відбудуєть ся давня хата.

Раймунд якраз сидїв при столї та писав. Гільмера до живого тронув вид того згорбленого вже майже старця.

Чи се Раймунд? — Він, колись так лепський мущина?

В ту-ж хвилю його погляд впав на молоде, струнке дївча з поважним, блїдим лицем, що тільки що відійшло від вікна та — поздоровивши прибуваючих — хотїло вийти із кімнати. Була се Лївія.

Алберт фон Гільмер звернув ся до Дори, і тихим, придавленим голосом, промовив:

— Йди, моє дитя — остав мене тепер із паном Стеттеном. Пізнїйше покличу тебе.

Лївія, що почула сї слова, підійшла до молодої, незнакомої дївчини, та ввічливо промовила:

Може тимчасом схочете перейти ся зі мною по садку?

Дора притакнула головою, відтак обі відійшли.

Раймунд фон Стеттен счудуваний приглядав ся прибувшому, якого лице зраджувало сильне схвильоване. Хоч якийсь внутрішний голос говорив йому, що прибувший не є чужим йому чоловіком, то однак не міг зміркувати хто він такий.

Тремтячим голосом промовив Гільмер:

— Вірю, пане Стеттен, що не пізнаєте мене. Довгі літа проминули від хвилї, коли ми в послїднє бачили ся. І я, і ви, пережили неодну хвилю недолї і житє виставило нас на тяжкі проби, а жура й біль не щадили нас. — Що мене до вас привело? Так — прибуваю із далекого краю, почувши про ваше увязнене — а прибуваю в надії, що своєю присутністю сейчас приверну вам волю.

— Мій Боже — хто ви такий? Ваші черти менї знакомі, але не знаю.

— Пане Стеттен — пригадаю вам... Ви, вважаєте мене мертвим, як виходить із вашого зізнаня у суді. Булоб красше, колиб ви тоді не втікли із вітчини але розвідали чи ваша куля мене дійсно на смерть убила.

— Милостивий Боже! Що? Чи померші встають із гробів? Се ви? Алберт Гільмер? Ви? — кликнув Стеттен у великому страху й мимохіть відступив.

— Так — я Алберт Гільмер — свояк Ґертруди — відповів Гільмер поважно, підходячи до Раймунда. — Після довгих літ знова стрічаємо ся. — Сюди я прибув не лиш тому, щоб вам волю вернути, але також тому, щоб остаточно ізсунути ту тїнь, що покрила й ту дрібку щастя, якого ви зазнали колись, прибув, щоб остаточно вияснити то непорозуміне, що було причиною цілого нещастя. Подайте менї руку, пане Стеттен. Забудьмо про все та простім собі взаїмно. Ми вже досить перетерпіли!

Стеттен стояв на місцї, наче задубів. Його грудь сильно хвилювала, лице тремтїло. Все те здавало ся йому наче сном.

— Боже мій, Боже — остаточно видусив із себе. — не можу того піймити. Значить — я, не є убійником? Стільки лїт безпотрібної муки!... Так і я чистий? На мойому сумлїню не тяжить душегубство?

— Ні, пане Стеттен — відповів Гільмер. — Знаю, що вас піпхнуло тоді на той нещасний вчинок! Жаль мені вас, з цілої душі жаль, що ви дали ся обманути тому нещасному і самі в таку нужду попали! Подайте мені тепер руку на знак згоди в ту поважну годину, яку посвятити маємо її памяти.

Стеттен ні словечка не міг промовити — його душа ридала — і він трівожно подав руку свойому колишньому другови, яку той сердечно стиснув.

— Я часто тужив за тою хвилею — шепнув Алберт Гільмер. — Здавало ся мені, що не вмру спокійно, поки ще раз не побачу та не розкажу вам про все, що зайшло.

Стеттен впав на крісло й закрив лице руками.

— О, мій Боже, ніколи, ніколи я не припускав, що вас ще раз в житю побачу. Нераз в далекому краю я проклинав ту хвилю, що проти себе кулю не вимірив. О — тоді я вас ненавидів — з цілої душі гидував вами!... Але в спокійних хвилях мучили мене сумніви, чи того рода люди, що ви й Ґертруда, моглиб дійсно так скривдити мене.

Гільмер підійшов до Стеттена й положив руку йому на рамя.

— Не мучте себе більше — промовив із жалем. — Провина ваша супроти мене, як бачите, не істнує, тому радше спокійно поговорім про помершу, так дорогу для нас — Ґертруду — вашу жінку.

Стеттен піднявсь а з його грудий добув ся придавлений крик болю. Коли Гільмер глянув в його лице, жахнув ся. На ньому немов відбили ся біль та терпіня цілого світа.

— Ні — ні — вишепотів. — Не говорім про неї. Я тяжко боров ся із собою через ті довгі страшні літа, стараючись забути про се, що стало ся. Та дарма, не вдало ся — але... оставмо се — не роздираймо ще більше рану, що й так ніколи не заросте.

— Пане Стеттен — не кажіть того — поважним голосом втрутив Гільмер. — Рану сю вилічимо, тільки мусите инакше думати про помершу, що була чистою та невинною, як рідко котра женщина.

Присунув своє крісло та сів напроти Раймунда. Із жалем дивив ся на згорбленого, сивиною припорошеного Стеттена та на зморщки на його чолї.

— Як сильно ви кохали Ґертруду, про се я знаю найкраще. Для мене Ґертруда була все дорогою, як сестра, а може бувби я повінчав ся із нею, колиб не полюбив був другої, що опісля стала моєю жінкою.

Стеттен дививсь на нього счудуваний безрадний.

— Ви — ви жонаті? — спитав стиха.

Болїзна усмішка появила ся на Гільмерових устах.

— Так — я був жонатий — та не много людий знало про се. Молоде супруже пожите наше незабаром знищили родичі моєї жінки. Не хотїли признати нашого потайного вінчаня, а свою цїль невдовзї осягнули — наше вінчане признано неважних із тої причини, що моя жена не була ще повнолїтною а не одержала також позволеня від родичів. Зрозумієте мою розпуку! Крім кількох инших людий, тільки ваша жінка — Ґертруда — знала про се. Я же, самий, бачивши щастя ваше в пожитю із Ґертрудою, радїв ним, як своїм власним!

Стеттен зітхнув глубоко, жалїсно, а Гільмер так дальше говорив тремтячим із зворушеня голосом:

Ґертруда повірила менї свою страшну тайну, що тяжіла на її душі. Вашому спільному щастю загрожувала поважна небезпека. Розкажу вам все до ладу, а коли почуєте, тодї пізнаєте свій блуд та станете просити помершу о прощене тої страшної кривди, яку ви їй своїм підозрінєм заподїяли.

Другої днини, після того, як я прибув на ваше запрошене, я спостеріг у Ґертруди дивну зміну. Виглядала хорою, терплячою — очевидно тяжкий смуток її мучив. Після обіду вона приступила до мене та просила вийти із нею в садок. Тодї то відкрила передімною свою страшну тайну.

Стеттен прямо очий не зводив із Гільмера, що задивившись вперед себе, так дальше говорив:

Кілька днїв тому взад — так говорила менї Ґертруда — як звичайно із рана, вона вийшла до стайнї, щоб оглянути свойого коника. Підчас коли пестила своє улюблене звіря, нараз приступив до неї стаєнний та звідомив, що

один із улюблених її псів певно захорів, бо навіть не звів ся із леговиска та їди не рушив.

Ґертруда сейчас пішла за стаєнним. Побачивши свою паню, британ ледво підняв голову. А коли Ґертруда почала його гладити, він нараз почав гарчати.

Стаєнний остерігав Ґертруду, щоб відступила від пса, що видав ся йому підозрілим, але Ґертруда хотіла пса заспокоїти й положила свою руку йому на голові.

В ту саму хвилю пес відвернув голову й зубами вхопив її за руку. Ґертруда скричала, а стаєнний сейчас підбіг до неї.

На руці остав мало замітний знак від песїх зубів.

— Милостивий Боже! — скричав стаєнний. — Пес може сказив ся?!...

Ґертруда стрівожилась.

— Нічого не кажіть чоловікови про се! — просила. — Пощо трівожити його. Пес хорий, але може не так поважно. Карле, впевни мене, що ні словечком нічого не згадаєш перед паном.

Карло приобіцяв, але радив, щоб Ґертруда із раною пішла до лікаря.

— Так, так! — потвердила Ґертруда. — Сейчас поїду в місто, де й так маю дещо поладнати. Але памятай — ні словечка перед паном!

Таки зараз вибрала ся Ґертруда у місто, щоб порадити ся лікаря. Той зробив все, що було конечне в такому разї.

Ґертруда вернула вже спокійна, а на питанє, що за перевязка у неї на руці, сказала, що на цвях задерла руку.

Кілька днів пізнійше Карло покликав вас самих до пса. Ґертруда чогось то була неспокійна й також пішла за вами. Побачивши пса, ви заявили, що він сказив ся і треба його застрілити, поки ще яке нещастє накличе.

Зрозумієте тепер, із яким трудом вдало ся Ґертруді задержати рівновагу. Пса вбито. Ґертруда смертельно блїда, ледво заволікла ся у свою кімнату, де майже без тямки впала на крісло.

І Ґертруда, і я доглянули, що від якогось часу ви сильно змінили ся.

Дивно холодно та мовчаливо ви поводили ся супроти жінки, а також супроти мене ви стали якимсь непри-

вітним. Для нас було се загадочним, аж, остаточно, той нещасний день відкрив всю тайну.

Тут Гільмер здержав ся, а Стеттен встав із місця та схвильований приступив до вікна.

— Милостивий Боже! — зітхнув в розпуці. — Тепер догадую ся всього, але, прошу, говоріть дальше — скажіть все — мушу бути зовсім певний.

— Так ви хиба розумієте як тяжко в той час Ґертруда терпіла! Від тої хвилї не зазнала супокою нї вдень, нї вночі. Все нетерпляче вижидала признак хороби, а всяка зміна в її здоровлю прямо здорову думку їй відбирала. Остаточно сказала про те все менї, просила помогти їй в нещастю, але нї про що перед вами не згадувати. Кохала вас так дуже й хотїла мук защадити...

Настала хвиля мовчанки. Стеттен переходив страшні муки.

— Вспокійте ся — сказав Гільмер, після довшої мовчанки. — Я зможу також потїшити журбою знеможене ваше серце. Вислухайте мене до кінця. — Я приобіцяв Ґертрудї, що зроблю все, чого зажадає — маючи надію, що сим її заспокою. Пане Стеттен — вірте менї — що із тою бідною жінкою і я також перебув чимало мук. Я бачив її розпуку та відчував її біль, коли вона молила Бога щоб відвернув від неї се страшне нещастє та задержав її при житю для вас — для її чоловіка та дитини! Я самий був свідком її сліз, надармо стараючись додати їй бодрости та спокою... Аж ось і прийшла страшна година.

Ґертруда визнала передімною, що є очевидні признаки, що та хороба не попустить її. Тодї ще лїкарі не знали як лїчити людий, що впали жертвою тої страшної хороби. Тож і для Ґертруди оставав один лиш вихід, а се: смерть!

Стеттен тяжко заридав, незмірний біль давив його за серце. Гільмер знова на хвилю перервав своє до глубини серця потрясаюче оповіданє, із жалем споглядаючи на Стеттена. Але таки рішив до кінця розповісти, хоч біль голос в горлї йому задавляв.

— Я самий незабаром пізнав, що Ґертруда пізнала гаразд свою хоробу. Коли ми підходили до води, її знимала невисказана трівога, вона із обридженем відвертала свою голову та боязливо тулила ся до мене.

Се були перші признаки тої страшної хороби. За ними прийшли другі: По ночах не спала і марніла із кождим днем.

Нераз я вже хотів вам про се розповісти та від сього здержувало мене слово чести, дане Ґертруді та вістка, що проти тої хороби нема ніякого ліку.

Повірте мені, пане Стеттен, що тоді я перетерпів далеко більше, чим в пізнійшому житю.

Я бачив повільну, страшну смерть тої, котру я кохав як рідну сестру, я бачив то страшне лихо, що загрожувало моїм дорогим, а не був всилї нещастя відвернути.

Мусів мовчати. А перед моєю увагою не уйшла та страшна нехіть, яку ви відчували до мене, а часами зовсім і не затаювали.

Я бачив ваш понуристий погляд та знав, що від мене стороните.

Прямо не можу вам висказати, як тяжко я терпів. А прийшлось оставати у вашій хаті — задля Ґертруди.

— Перестаньте — змилосердіть ся — кликнув Стеттен в розпуці, витягнувши до нього із проханем руки. — Я тоді не знав, що робив!... Чи зможете коли простити мені? Ні — ні! Не думаю — гидувати мусите мною за гріхи мої супроти вас та Ґертруди!

— Ніколи я не відчував ненависти до вас — ніколи, пане Стеттен. Я лиш жалів вас цілим моїм серцем. Аджеж і я знаю, що ви також страшенно терпіли, та лиш безпідставна ненависть піпхнула вас до того вчинку, що в приступі божевілля доконали!

Після кількох тижнів — невдовзї перед тою нещасною пригодою — стан Ґертруди був щораз грізнійший. Надармо я її молив, щоб вам про все розповіла, надармо їй доказував, що се є святим її обовязком. Рішучо оперла ся тому й вимогла від мене, що аж після її смерти про все вам розкажу.

В моїй розпуці я згадав перед нею — не прочуваючи, що говорю правду — що, здаєть ся, ви недовіряєте мені та вважаєте мене зрадником.

Думав, що сим способом побуджу єї визнати всю правду перед вами, та сим я лиш болючо її діткнув. Із правдиво ангельською терпеливістю перенесла і се горе й таки відказала ся розповісти вам про своє положенє...

Аж ось і прийшла та нещасна днина, коли ви застали мене в Ґертрудиній кімнаті, підчас коли я благав її, щоб таки розговорилась із вами...

Що тоді стало ся — ви самі найкраще знаєте.

А я, ще після довгих літ, нераз гірко собі докоряв, що не зломив даного Ґертруді слова, та не визнав перед вами цілої правди!

— Мій Боже! Мій Боже — що я вчинив! — в розпуці питав себе Стеттен, бігаючи по хаті наче божевільний. — Зневажив шляхотну свою жінку, найсердечнійшого друга свойого смертельно зранив...

О, Боже — видно вже ніколи не зазнаю ні хвилї супокою, ні щастя.

Ґертрудо — Ґертрудо! Ти знаєш, як тяжко я терпів! Ти ізвідтам — із небес — бачила моє каяне — ти простиш мені!...

Як колись Каїн, блукавсь я по світу — за мною же скрізь гнав ся страшний опир — і нігде й ніколи я не зазнав супокою...

Думав — тут звернув ся до Ґільмера — що ви не жиєте. Себе я вважав душегубом. Але хоч так не стало ся, то й тепер ще моя вина не змазана. Тепер вона ще більшою стала, коли знаю, як тяжко я прогрішив ся супроти того ангела — супроти Ґертруди!

— Вона-ж вам простила — вишептав Ґільмер, що надармо старав ся здавити своє зворушенє! — Вмираючи вона з любовю та милосердєм про вас згадувала...

Я же, поцілений вашою кулею впав перед ногами Ґертруди, та через кілька днів лежав без тямки. Коли остаточно отямив ся, напирали на мене, щоб я сказав, як прийшло до того нешастя. Я рішив ся все затаїти та заявив, що се через неосторожне поводженє ся із револьвером, самий на себе нещастє спровадив.

Знаю, що пізнійше поширилась була поголоска, що я намагав ся собі житє відобрати, та я не заперечував сьому — було мені зовсім рівнодушне.

Коли я вже отямив ся, Ґертруда, ще раз прийшла до мене. Не прийшла, але прямо із надлюдським зматанєм доволїкла ся до мойого ліжка. Зворушений до глубини душі її посвятою, я витягнув до неї руку. З плачем сїла на кріслї побіч мойого ліжка й так почала говорити:

— Бідний ти, Алберте! Але сто разів біднійший Раймунд — нема вже більш щастя для нього. Ще раз я прийшла тебе відвідати, Алберте і бачу, ти приходиш до здоровля. Як колись доведеть ся тобі стрінути Раймунда, тоді розкажеш йому, як те все стало ся та впевниш, що я все вірно його кохала та без жалю до нього сей світ оставляю. Так — скажи йому, що до послїднього мойого віддиху я щиро його кохала!

Гірке риданє було доказом того, яке вражінє на нього вчинили слова Гільмера. Він тепер доперва пізнав, скілько то щастя стратив із своєю жінкою.

— Тоді я бачив її в послїднє — говорив Гільмер тихим голосом. — Із трудом вже зайшла до своєї кімнати а в день пізнїйше скінчила житє.

Але конець її житя не був таким, як я обавляв ся — спокійно лежала в свойому ліжку та, здавало ся, перед смертю була свобіднїйшою, чим за житя. Смерть не була їй страшною. Померла якраз в сім тижнїв після укушеня — про се розказував менї лїкар — а до самої смерти була при свідомости. Послїдні слова подяки були звернені до мене — послїдне поздоровленє для вас.

Тут Гільмер знова тяжко зітхнув а по хвилї так знова говорив:

Тільки що я здобув троха сил, виїхав із вітчини, в якій менї було тяжко оставати після Ґертрудиної смерти та по вашій утечі.

Вибрав ся в світ далекий, шукаючи там забутя. Та не знайшов. І хоч житє принесло менї неодну радісну годину, я нїколи не міг забути тих страшних подій.

Коли отсе недавно дізнав ся про нове нещастє, яке вас постигло, я із далеких країв прибув сюди, щоб вас очистити із підозріня.

Тепер же, Раймунде Стеттен, в сю хвилину, коли дух Ґертруди посеред нас перебуває, прошу тебе: подай менї руку свою на знак помиреня. Нехай все, що було, піде в забутє, та нехай буде мир поміж нами, старими друзяками.

Стеттен схопив ся. В одну мить Алберт Гільмер притягнув його до своїх грудий. Сердечно стиснули один другого.

Довго ще розмавляли — Стеттен ставляв питаня без числа. Гільмер розказував йому про многі тяжкі хвилї із тих нещасних днїв, а потім про своє житє на чужинї, що так дивно зложило ся. І Стеттен розповідав про свої мандрівки за морем, про нещастє, що стрінуло Лївію та про сповідь брата!

Тепер доперва — говорив — можемо свобідно відітхнути, після довгої та діймаючої проби. Нема вже більше плям на імени Стеттенів!... Дивне се, що й ви якраз тепер вернули. Здаєть ся, що небо само хоче нас знова своєю ласкою наділити та поможе нам здобути давно бажаний супокій.

І ще раз нові друзяки стиснули собі руки. А в ту саму хвилю втворили ся двері і на порозї з'явили ся Дора й Лївія.

Гільмер живо підійшов до Лївії та, глубоко в її оченята споглядаючи, тремтячим із зворушеня голосом промовив:

— Так се дочка Ґертруди?... Дійсно, як вона подібна до неї!

Дивне зворушенє мене обняло на її вид і минувшість живо станула менї перед очима. Радїти повинен ти, маючи таку доню! Дійсно Бог щедро тебе наділив!...

Помирені друзяки прожили правдиво щасливі хвилї. Сих поважних, так тяжко досвідчених людий получила тепер сердечна дружба. Також їхнї дїти серцем пристали одно до другого. Хоч Лївія була старшою та стільки горя зазнала, то однак Дорі оказувала стільки прихильности, що живо її до себе приєднала.

Пізним вечером доперва Гільмер та Дора згадали про поворот. Пращаючи їх, Стеттен сказав:

— В душі моїй тепер стало ясно. Я много блудив, але й тяжко терпів. Ґертрудине прощенє вернуло менї охоту до житя. Коли тільки знайду вільну хвилю — піду на її гріб. Чи схочете мене підвести? Здаєть ся, що туди нам обом йти належить, шоб помершій подякувати за її ласку.

Гільмер стиснув руку свойого друга.

— Раймунде, я піду з тобою — се моє давне бажанє. І в мене вражінє, що доперва там віднайдемо правдивий супокій!